

EUGENIUSZ SAKOWICZ

 <https://orcid.org/0000-0001-8064-9042>

**KSIEDZA PROFESORA LEONARDA FICA
BADANIA I STUDIA NAUKOWE NAD BUDDYZMEM
W JEGO SPECYFICE I ORYGINALNOŚCI
ORAZ PROMOCJA DIALOGU
CHRZEŚCIJAŃSKO-BUDDYJSKIEGO**

Dorobek naukowy ks. prof. dr. hab. Leonarda Fica, zarówno artykuły, jak i książki, wpisuje się bardzo wyraźnie w nurt zagadnień z zakresu teologii religii, jako subdyscypliny religiologii. Teologia religii podejmuje refleksję nad wartością zbawczą innych religii w świetle własnego objawienia. Prowadzenie tejże refleksji nie jest możliwe bez dialogu międzyreligijnego, w który przez lata zaangażowany jest ks. L. Fic. W swoich pracach uczony ten podejmuje ambitny i zarazem niezmiernie trudny temat zaprezentowania buddyzmu, jego specyfiki oraz oryginalności. Publikacje te mają na celu przygotowanie czytelnika do prowadzenia dialogu, w jego różnych formach i wyrazach (dialogu specjalistów, czyli

EUGENIUSZ SAKOWICZ (UKSW) – teolog, religioznawca, encyklopedysta-leksykograf; profesor nauk teologicznych (od 2007 r.); kierownik Katedry Religiologii i Ekumenizmu na Wydziale Teologicznym w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; członek Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk; konsultor Rady do Spraw Dialogu Religijnego Konferencji Episkopatu Polski, członek Komitetu do Spraw Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi tej Rady. Autor ponad 300 publikacji oraz ponad 1600 haseł oraz artykułów encyklopedycznych; wydał kilkanaście książek, m.in. książki autorskie: *Dialog Kościoła z islamem według dokumentów soborowych i posoborowych (1963–1999)* (Warszawa 2000); *Principia dialogu Kościoła katolickiego z religiami Dalekiego Wschodu i Indii w świetle nauczania Soboru Watykańskiego II oraz dokumentów posoborowych* (Warszawa 2006); *Religioznawstwo* (Lublin 2009); *Religie ludów pierwotnych* (Lublin 2009); *Religie niechrześcijańskie w Polsce* (Lublin 2009); *Uniwersytet katolicki. Teksty – bibliografia – dokumenty* (Lublin 2012). Redaktor, członek rad programowych oraz rad naukowych licznych pism teologicznych i serii wydawniczych; eugeniusz.sakowicz@wp.pl.

ekspertów, dialogu życia, dialogu dzieł, tj. społecznego zaangażowania, dialogu modlitwy – religijnego doświadczenia, czy wreszcie dialogu intermonastycznego). Uczestnicy tych form komunikacji dialogicznej nie będą „zakreślać” wielkich kręgów, tym bardziej w Polsce. Wielu powinno jednakże mieć chociażby dostateczną orientację, czym jest dialog, jakie są jego cele, zadania oraz formy.

Komparastyka religii i problematyka dialogu międzyreligijnego

Bardzo ważnym kierunkiem badań naukowych prowadzonych przez ks. L. Fica jest komparatystyka religii. W publikacjach religioznawczych autor ten analizuje idee religijne różnych systemów wierzeń. Podejmuje kwestie teodycealne i soteriologiczne w religiach Dalekiego Wschodu oraz Indii. Zagadnienia te rysuje m.in. w publikacjach: *Problematyka „Boga” w dialogu chrześcijańsko-buddyjskim*¹; *Buddyzm a chrześcijaństwo. Problem „Boga” i Jezusa Chrystusa w buddyzmie*²; *Czym jest zbawienie w buddyzmie?*³.

Ks. L. Fic w spojrzeniu na dialog z religiami Orientu jest wierny nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Kieruje się wytycznymi ogłoszonej 28 października 1965 r. Deklaracji *Nostra aetate. Notabene* – przywołując niniejszą deklarację należałoby zauważyć niezwykle istotną informację z 2002 r., podkreślającą kompetencję ks. L. Fica, którą bp prof. dr hab. Bronisław Dembowski zamieścił we *Wprowadzeniu do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich*: „Dziękuję ks. dr. Leonardowi Ficowi za wydatną pomoc w opracowaniu tego tekstu”⁴. To podziękowanie mówi znawcom edytorstwa naukowego po prostu o „wpółautorstwie”.

Kluczowym nurtem pracy naukowo-badawczej ks. L. Fica jest dialog międzyreligijny, przede wszystkim dialog Kościoła katolickiego z buddyzmem. *Notabene* – prowadzenie takiego dialogu, a wcześniej refleksja teoretyczna nie jest możliwa bez solidnego przygotowania w zakresie komparatystyki religii. Piszący o dialogu, nauczający o nim, czy w końcu

¹ L. Fic, *Problematyka „Boga” w dialogu chrześcijańsko-buddyjskim*, w: *Edukacja – Kultura – Teologia*, red. K. Konecki, I. Werbiński, Toruń 2003, s. 521–537

² Tenże, *Buddyzm a chrześcijaństwo. Problem „Boga” i Jezusa Chrystusa w buddyzmie*, *AtK*, 136(2001), z. 1, s. 22–39.

³ Tenże, *Czym jest zbawienie w buddyzmie*, *StWł*, 4(2001), s. 95–106.

⁴ B. Dembowski, *Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 323.

praktycznie weń zaangażowany musi być kompetentnym znawcą różnych religii i umiejącym je porównywać, kierując się przy tym nie spontanicznością, lecz wypracowanymi metodami.

Rozwój dialogu międzyreligijnego, w tym dialogu Kościoła katolickiego z buddyzmem oraz innymi religiami Dalekiego Wschodu i Indii (w których również specjalizuje się ks. L. Fic) nastąpił po ogłoszeniu przez Sobór Watykański II Deklaracji *Nostra aetate*. Proces dialogu znaczoney był wówczas trudnymi sytuacjami, w tym wzajemnym niezrozumieniem czy też trwaniem w resentymentach oraz – po stronie Kościoła – w ciągłym przywiązaniu do katolickiej teologii tryumfalnej, podkreślającej, iż tylko członkostwo w Kościele jest gwarancją zbawienia. Ks. L. Fic nie jawi się jako bezkrytyczny apologeta dialogu. Podchodzi do problematyki z odpowiednią – odpowiedzialną dozą krytycyzmu. Wśród artykułów analizujących powyższe kwestie zauważyć należy m.in.: *Dialog chrześcijaństwa z buddyzmem*⁵; *Poszukiwanie wspólnych płaszczyzn dialogu Kościoła katolickiego z buddyzmem w nauczaniu Jana Pawła II*⁶.

Bardzo cennymi opracowaniami są niezwykle syntetyczne artykuły encyklopedyczne, dające w niewielu słowach ogląd „całości” tematu. Wartościowym studium jest artykuł encyklopedyczny w dziele wydanym w pierwszą rocznicę śmierci promotora dialogu Kościoła z religiami Dalekiego Wschodu i Indii, jakim był przez wszystkie lata pontyfikatu św. Jan Paweł II. W tym nurcie sytuują się m.in. pozycje: *Buddyzm*⁷ oraz *Hinduizm*⁸, nadto właściwie encyklopedyczny szkic pt. *Dialog z hinduizmem i buddyzmem*⁹.

Ks. L. Fic przez lata współpracował z Redakcją *Encyklopedii katolickiej*, wydawanej przez Towarzystwo Naukowe KUL. Opublikował w tym dziele blisko 100 haseł, większych oraz mniejszych, a odnoszących się do religii Dalekiego Wschodu i Indii (np.: *Pogrzeb. I. W religiach pozachrześcijańskich. C. W buddyzmie*¹⁰; *Pogrzeb. I. W religiach pozachrześcijańskich.*

⁵ L. Fic, *Dialog chrześcijaństwa z buddyzmem*, w: *Dialog międzyreligijny*, red. H. Zimoń, Lublin 2004, s. 209–258.

⁶ Tenże, *Poszukiwanie wspólnych płaszczyzn dialogu Kościoła katolickiego z buddyzmem w nauczaniu Jana Pawła II*, *StThV*, 45(2007), nr 2, s. 109–127.

⁷ Tenże, *Buddyzm*, w: *Jan Paweł II. Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, red. E. Sakowicz, Radom 2006, s. 91–115

⁸ Tenże, *Hinduizm*, w: *Jan Paweł II. Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, s. 201–223.

⁹ Tenże, *Dialog z hinduizmem i buddyzmem*, *AtK*, 153(2009), z. 3, s. 471–494.

¹⁰ Tenże, *Pogrzeb. I. W religiach pozachrześcijańskich. C. W buddyzmie*, w: *EK*, t. 15, Lublin 2011, kol. 990–992.

*D. W sintoizmie*¹¹). Redaktor naczelny *Encyklopedii katolickiej* dr Edward Gigilewicz bardzo wysoko oceniał hasła autorskie ks. L. Fica. Podkreślał erudycję autora oraz jego umiejętność pisania niełatwych tekstów, którymi są opracowania encyklopedyczne. To wielkie wyróżnienie dla autora, przede wszystkim wielkie uznanie dla jego naukowych kompetencji.

We wskazanym wyżej artykule pt. *Dialog z hinduizmem i buddyzmem*, opublikowanym w 2009 r. we wrocławskim „Ateneum Kapłańskim”, a zamieszczonym w bloku tematycznym *Kościół i dialog*, ks. L. Fic porusza niezmiernie trudny problem relacji chrześcijaństwa ze wskazanymi religiami. Termin „hinduizm” odnosi do wielu religii obecnych na subkontynencie indyjskim. Buddyzm natomiast przedstawia jako religię o uniwersalistycznych roszczeniach. Ujęcie to ma charakter oryginalny i świadczy o znajomości tematu, zrealizowanego przez autora dogłębnie (w odniesieniu do religii „Mędrca z rodu Śiakjów – znanego powszechnie jako Budda) w innej pracy – książce, mającej status rozprawy habilitacyjnej pt. *Kościół katolicki a buddyzm. Propedeutyka dialogu*¹², na którą poniżej zwróci się więcej uwagi.

W artykule *Dialog z hinduizmem i buddyzmem* ks. L. Fic dostrzega bardzo wyraźne różnice doktrynalne między chrześcijaństwem a hinduizmem i buddyzmem. Wskazuje też na tematy (inkarnacja, czyli wcielenie, Bóg Stwórcy, mistyka), godne dalszej, systematycznej analizy w dialogu teologicznym. Powyższe prawdy wiary wyznaczają przestrzeń „dyskusji” Kościoła i dwu azjatyckich religii, zaznaczających swoją obecność również w świecie kultury Zachodu. Interpretacja tych duchowych prawd nie może być sprowadzona do wspólnego chrześcijańsko-niechrześcijańskiego mianownika. Są to bowiem całkowicie inne rzeczywistości.

W powyższy – dialogiczny nurt badań wpisuje się artykuł pt. *Dialog międzyreligijny*¹³. W tekście tym ks. L. Fic przedstawia złożoną rzeczywistość relacji między religiami. Dialog ukazany jest tu w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła. Autor omawia fundamentalne wymagania tegoż dialogu, a także jego formy. Tekst ten, jak każdy artykuł naukowy ks. L. Fica, zaopatrzone jest w odpowiedni aparat naukowy. W publikacjach swoich autor odwołuje się do źródeł obcojęzycznych, co

¹¹ Tenże, *Pogrzeb. I. W religiach pozachrześcijańskich. D. W sintoizmie*, w: EK, t. 15, kol. 992–993.

¹² Tenże, *Kościół katolicki a buddyzm. Propedeutyka dialogu*, Wrocław 2009.

¹³ Tenże, *Dialog międzyreligijny*, „Pedagogia Christiana”, 2010, nr 2(26), s. 51–64.

świadczy o jego doskonałej znajomości literatury przedmiotu w językach obcych (niemieckim, angielskim, włoskim). Warsztat naukowy, w tym – a zatem i księgozbiór uczonego – jest imponujący!

W pracy zbiorowej – *Błogosławiony Jan Paweł II apostoł ludu Bożego* ukazał się tekst ks. L. Fica pt. *Zaangażowanie Papieża Jana Pawła II w dzieło dialogu międzyreligijnego*¹⁴. W artykule tym autor podjął się „encyklopedycznej” prezentacji wkładu Jana Pawła II w dzieło tegoż dialogu. Wskazany artykuł jest niezwykle cennym *resumé* dialogicznego zaangażowania Jana Pawła II. Celem artykułu – jak zaznaczył autor – jest ukazanie w zarysie dzieła dialogu międzyreligijnego, jednego z największych osiągnięć pontyfikatu (wówczas) bł. Jana Pawła II. Ks. L. Fic dostrzegł „osobisty wkład” tego papieża w dialogiczne relacje z wyznawcami innych religii. Cenną refleksję poświęcił komplementarności ewangelizacji i dialogu oraz modlitwie asyjskiej i jej przesłaniu z okazji Światowego Dnia Modlitwy o Pokój w Asyżu w 1986 r.

Jak pisze ks. L. Fic w tekście pt. *Studia nad dialogiem chrześcijaństwa z buddyzmem w Polsce*, zainteresowanie nauką Buddy – Oświeconego przypada na przełom XIX i XX wieku. Związane było u początków z działalnością edytorską polskich orientalistów oraz aktywnością krzewicieli idei teozoficznych. „Z czasem – zaznacza – zadomowiły się w Polsce także różne wspólnoty buddyjskie”¹⁵. W niniejszym artykule ukazany jest w zarysie proces przenikania myśli buddyjskiej do Polski. Następnie zaprezentowano wspólnoty buddyjskie obecne w naszym kraju. Autor omawia „próby dialogu” (jest to bardzo trafne określenie ukazujące istotę międzyreligijnych odniesień, które zawsze pozostaną swoistą „próbą”) chrześcijańsko-buddyjskiego, podejmowane na „polskim gruncie”. Prezentując relacje chrześcijańsko-buddyjskie w Polsce, zwraca uwagę m.in. na dialog religijnego doświadczenia. Wskazuje też na *Poziom akademicki dialogu* (to tytuł paragrafu, tamże, s. 167–168). Ten ostatni wątek jest oryginalną myślą ks. L. Fica, godną zauważenia. To właśnie w środowiskach uniwersyteckich kładzione są podwaliny pod dialog interkulturowy, w tym interreligijny, następnie rozbudowywane oraz umacniane przez prekursorów i promotorów dialogu.

¹⁴ Tenże, *Zaangażowanie Papieża Jana Pawła II w dzieło dialogu międzyreligijnego*, w: *Błogosławiony Jan Paweł II apostoł ludu Bożego*, red. M. Kowalczyk, T. Skibiński, Warszawa 2011, s. 353–368.

¹⁵ Tenże, *Studia nad dialogiem chrześcijaństwa z buddyzmem w Polsce*, w: *Badania religiolologiczne w Polsce*, red. Z. Kupisński, Lublin 2011, s. 153.

Ks. L. Fic w swoich pracach podejmuje odważnie – powtórzymy – trudne, „zawiłe” tematy (wymagające doskonałego merytorycznego i erudycyjnego przygotowania teologicznego i religioznawczego), np.: Bóg i Jezus Chrystus w kontekście religii Indii, zbawienie według buddyzmu, powszechność zbawienia. Zarówno książki jak też liczne artykuły podejmujące temat chrześcijaństwa wobec buddyzmu, jak ich merytoryczna wartość pozwalają wydać sąd, iż uczony ten jest jednym z najbardziej kompetentnych polskich teologów religii zajmujących się relacjami tych religii. W tym miejscu trzeba też koniecznie zauważyć członkostwo ks. L. Fica w prestiżowej organizacji Pāli Text Society w Oxfordzie w Wielkiej Brytanii. To na pewno „pieczęć” legitymizująca kompetencje uczonego.

Propedeutyka dialogu Kościoła katolickiego z buddyzmem

Zasygnalizowana wyżej książka ks. L. Fica pt. *Kościół katolicki a buddyzm. Propedeutyka dialogu* ukazała się nakładem Włocławskiego Wydawnictwa Diecezjalnego. Recenzję wydawniczą dzieła napisali znani teologowie: ks. prof. Wojciech Hanc oraz ks. prof. Zdzisław Pawlak. Dzieło liczy 511 stron.

W rozdziale pierwszym – *Prolegomena – krótki zarys historii i doktryny buddyzmu*¹⁶ autor przedstawia szkic historyczno-doktrynalny buddyzmu. Opisuje Indie w przededniu narodzin księcia Siddharthy Gautamy, późniejszego Buddy, jego życie i działalność oraz rozwój buddyzmu w Indiach i poza Indiami. Przedstawia kanon świętych pism buddyzmu oraz różne nurty i odłamy buddyzmu: *hinajanę, mahajanę, tantryzm*. Omawia nadto doktrynę buddyzmu.

Przedmiot analizy podjętej w rozdziale drugim sygnalizuje tytuł tej części pracy – *Recepcja buddyzmu w kulturze Zachodu – rys historyczny*¹⁷. Ks. L. Fic ukazuje tu według porządku chronologicznego dzieje spotkania świata Zachodu z buddyzmem. Przedstawia spotkanie się obu religii i kultur począwszy od epoki hellenistycznej przez średniowiecze do czasów współczesnych. Zwraca uwagę na zapoczątkowane wielkimi odkryciami geograficznymi wyprawy misyjne. Omawia czasy pierwszej i dalszych kolonizacji. Wskazuje na fascynację Orientem w XIX-wiecznej Europie. Opisuje wreszcie modele zachodniej recepcji tej religii.

¹⁶ Tenże, *Kościół katolicki a buddyzm. Propedeutyka dialogu*, s. 27–133.

¹⁷ Tamże, s. 135–238.

Rozdział trzeci przybliży kwestie podane w jego tytule – *Dialog z buddyzmem w soborowych i posoborowych dokumentach Magisterium Kościoła katolickiego od Pawła VI do Benedykta XVI* (kolejne paragrafy to: *Paweł VI – przełom Vaticanum II; Jan Paweł II – ewangelizacja i dialog; Benedykt XVI – współczesne oblicze dialogu*)¹⁸.

Rozdział czwarty – *Problematyka dialogicznego dyskursu w spotkaniu Kościoła z buddyzmem – płaszczyzna epistemologiczno-semantyczna*¹⁹ podejmuje oryginalny i mało zbadany problem, nie tylko w polskiej literaturze przedmiotu, ale też w ogóle. W rozdziale tym wyraźnie zaznacza się interdyscyplinarny charakter książki, co podkreśla jej walor i znaczenie. W trzech kolejnych paragrafach ukazana jest kolejno: prawda odnosząca się do ostatecznej rzeczywistości tak, jak jest ona rozumiana przez buddystów, a także soteriologiczny cel buddyjskiej drogi wyzwolenia oraz stosunek buddystów do świata.

Książka Ks. L. Fica stanowi *novum* w polskiej teologii religii oraz w literaturze przedmiotu z zakresu dialogu międzyreligijnego w ogóle i dialogu katolicko-buddyjskiego w szczególności. Sytuuje się ona jako dzieło na wskroś oryginalne, mające charakter studium z zakresu teologii, teologii religii, religioznawstwa, komparatystyki religijnej, filozofii, historii, kulturoznawstwa, indologii. Stanowi cenny wkład w naukę polską poprzez dogłębne, precyzyjne opisanie relacji Kościoła katolickiego z buddyzmem zarówno w wymiarze diachronicznym jak i fenomenologicznym.

Autor pracy *Kościół katolicki a buddyzm. Propedeutyka dialogu* podjął się zadania opisanie buddyzmu z pozycji teologa katolickiego. Można rzec, iż wykazał tu zdolność wyjątkowej „empatii”, wczuwając się w doktrynę oraz sferę historyczno-poznawczą samych buddystów. Z wielkim szacunkiem wypowiadał się o buddyzmie, co jest warunkiem *sine qua non* dialogu Kościoła z tą religią. Bez prawdziwego respektu nie pozna się tego, kogo chce się poznać. Obiektywnie i rzeczowo naświetlił zagadnienia sytuujące się zawsze w centrum dialogu teologicznego prowadzonego przez chrześcijaństwo i buddyzm: bezjaźniowość, reinkarnację, *nirwanę*.

Książka podkreśla znaczenie kontekstu historyczno-kulturowego buddyzmu i jego spotkania z chrześcijaństwem. Na tym „planie” autor przeprowadza analizę dialogu chrześcijaństwa z buddyzmem. Celem, ale i owocem tego dialogu jest wzajemne poznanie się, po to, by podjąć

¹⁸ Tamże, s. 239–360.

¹⁹ Tamże, s. 361–442.

współpracę na rzecz sprawiedliwości, pokoju, dobra w wymiarze ogólnoludzkim. Dialog stanowi nade wszystko „wspólne pielgrzymowanie ku prawdzie”

Ks. L. Fic opracował temat rzeczowo i obiektywnie. Wskazał na „inność buddyzmu”, na jego – jak powiedziała by ks. prof. Tadeusz Dajczer – „specyfikę i odrębność wobec chrześcijaństwa”²⁰. Dzieło jest propedeutyką, czyli studium „wprowadzającym” ku wzajemnemu zrozumieniu. Nieznajomość buddyzmu przez chrześcijan (również liderów społeczności Kościoła) oraz nieznajomość chrześcijaństwa przez buddystów doprowadziła do utrwalenia niesprawiedliwych i krzywdzących stereotypów po obu stronach. Buddyzm jest religią, a nie systemem ateistycznym – to fundamentalny wniosek, który (po przeprowadzeniu gruntownej analizy tematu) wyprowadza autor dzieła. Buddyzm nie ma nic wspólnego z aberracją umysłu czy moralną perwersją. Nie jest systemem zła, jak chcą niektórzy, również polscy teologowie. Przeprowadza też rzeczową krytykę poglądów pluralistów teologicznych, którzy opowiadając się za dialogiem międzyreligijnym, stanowią jego zagrożenie. Omawia w swoim dziele poglądy licznych teologów, filozofów, buddologów, zarówno obcych jak i polskich.

Dzieło ks. L. Fica stanowi nie tyle zachętę, ile imperatyw do weryfikacji czy – bardziej – do zrewidowania błędnych poglądów o własnej religii (chrześcijaństwie) i o religii zniweczenia ludzkiego cierpienia (buddyzmie). Książka dać może impuls do podejmowania analogicznych badań w odniesieniu do historii i doktryny innych tradycji religijnych powstałych i obecnych w Indiach i na Dalekim Wschodzie oraz w odniesieniu do religii Abrahamowych – judaizmu i islamu.

Buddyzm w kulturze Zachodu

Tytuł powyższego punktu jest tytułem książki ks. L. Fica, *Buddyzm w kulturze Zachodu*²¹, która ukazała się w Wydawnictwie Polihymnia w Lublinie w 2016 r. jako 18 tom serii wydawniczej *Religie Świata – Świat Religii*. Recenzentami wydawniczymi tej pracy są: prof. Eugeniusz Sakowicz i prof. Uniwersytetu Pedagogicznego KEN w Krakowie, dr hab. Piotr Stawiński, religioznawca.

²⁰ T. Dajczer, *Buddyzm w swej specyfice o odrębności wobec chrześcijaństwa*, Warszawa 1993.

²¹ L. Fic, *Buddyzm w kulturze Zachodu*, Lublin 2016 (wyd. 2 – 2016, wyd. 3 – 2017).

Ks. L. Fic wychodzi w dziele swym (we *Wstępie*) od zwrócenia uwagi na uniwersalny i misyjny charakter buddyzmu. Wskazuje na buddyzm jako religię, co (nie tylko dziś) jest istotną konstatacją, kiedy wciąż niektórzy badacze chętniej widzieliby buddyzm jako system filozoficzny czy po prostu drogę życia. Religia ta odegrała kluczowy wpływ na kulturę i społeczeństwa w Azji. Autor zauważa wyzwania, jakie buddyzm niesie dla teologii katolickiej i w ogóle dla chrześcijaństwa. Podaje w końcu zasady pisowni terminów w językach pali i w sanskrycie, co świadczy o znajomości przez niego tych języków.

Syntezę tego dzieła doskonale zaprezentował były współpracownik ks. L. Fica w Sekcji Religioznawstwa ATK, a następnie Sekcji Religiológii UKSW, ks. dr Andrzej Wańka, długoletni pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego. Poniżej streszczony fragment oraz cytaty z opracowanej przezeń recenzji książki *Buddyzm w kulturze Zachodu*, które ukazało się drukiem w „Ateneum Kapłańskim”²².

W rozdziale pierwszym (s. 19–45) *Epoka hellenistyczna – hellenizacja Wschodu i orientalizacja myśli greckiej* ks. L. Fic przedstawia dzieje relacji między „światem greckim” a Indiami w epoce hellenistycznej (od 336 do 30 r. przed Chr.), nie kończy jednak opisu kontaktów Zachodu z buddyzmem na zmierzchu epoki hellenistycznej (30 r. przed Chr.), ani na upadku hellenistycznego Królestwa Indo-Greckiego (10 r. po Chr.), ale płynnie przechodzi do śladów buddyzmu w późniejszych zjawiskach (zakorzenionych także z myśli greckiej): wczesnym chrześcijaństwie (św. Klemens Aleksandryjski, św. Hieronim), gnostykach (sekta manichejczyków) i średnim neoplatonizmie (Apulejusz z Madaury)²³.

„W rozdziale drugim *Średniowiecze – legenda, literatura, podróże* (s. 47–66) autor przedstawia interakcje, jakie zachodziły między dalekowschodnim buddyzmem a chrześcijańską Europą po upadku Cesarstwa Rzymskiego, a następnie – po «odcięciu» Zachodu od bezpośrednich kontaktów z Dalekim Wschodem przez islam w VII w. Autor wychodzi od zauważenia, że pierwsze średniowieczne wzmianki o Buddzie zawdzięcza Zachód chrześcijańskim nestorianom, którzy byli pierwszymi chrześcijanami w Indiach, a później także w Chinach, w których od 379 r. buddyzm był religią państwową, oraz popularnemu w średniowie-

²² A. Wańka [rec.], L. Fic, *Buddyzm w kulturze Zachodu*, Lublin 2016; AtK, 166(2016), z. 3, s. 607–611.

²³ Tamże, s. 607.

czu, legendarnemu opowiadaniu *Dzieje Barlaama i Jozafata*, będącemu swobodnym schryścianizowanym nawiązaniem do historii Siddharthy Gautamy. W Polsce opowiadanie to spopularyzował ks. Piotr Skarga SJ (1536–1612), który w *Żywotach świętych* umieścił *Żywot Jozafata, króla indyjskiego i Barlaama pustelnika*. Nawiązanie do buddyzmu znajdziemy też u Dantego w *Boskiej komedii*. Kolejnym źródłem informacji o buddyzmie byli dla Europejczyków kupcy i podróżnicy, a od XII w. także franciszkańscy misjonarze. Natomiast pierwsza nieschryścianizowana wersja życia Buddy dotarła na Stary Kontynent za pośrednictwem Marco Polo i jego dzieła *Opisanie świata*²⁴.

Kolejny, trzeci, rozdział książki zatytułował autor *Nowożytność – wyprawy misyjne* (s. 67–88). Wielkie odkrycia geograficzne i przemiany społeczno-kulturowe w Europie ukształtowały następującą po średniowieczu epokę nowożytną. Epoka ta charakteryzowała się m.in. nową dynamiką kontaktów z krajami Azji południowo-wschodniej i kulturą zamieszkujących ją ludów, w tym z buddyzmem. [...] Postaciami, które w tym okresie w największym stopniu przyczyniły się do recepcji buddyzmu na Zachodzie i kształtowania relacji buddyjsko-chrześcijańskich byli jezuita misjonarze: nazywany «apostołem Indii i Azji» św. Franciszek Ksawery (1506–1552), apostołujący w Chinach Matteo Ricci (1552–1610), Adam Schall (1592–1666), ewangelizujący Tybet Antonio de Andrade (1580–1634) oraz Hipólito Desideri (1684–1733), który sporządził szczegółowy opis życia i religii tybetańskich mnichów [...]²⁵.

Wiek XIX – fascynacja orientem, to tytuł czwartego rozdziału (s. 89–110) monografii ks. Fica. [...] Symboliczną datą dla recepcji buddyzmu na Zachodzie był rok 1881, w którym zbiegły się trzy wydarzenia: powołanie do istnienia w Londynie *Pāli Text Society*, którego celem było publikowanie tekstów buddyjskich; opublikowanie monografii Hermanna Oldenberga (1854–1920) *Budda: Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde* oraz opracowanie i publikacja przez Henry’ego Steel Olcotta (1832–1907) *Katechizmu buddyjskiego*²⁶.

Wśród przedstawicieli owych elit, którzy ulegli kulturowej modzie na buddyzm, ks. Fic omawia poglądy m.in. inspirującego się buddyzmem niemieckiego filozofa Arthura Schopenhauera (1788–1860), którego «buddyj-

²⁴ Tamże, s. 607–608.

²⁵ Tamże, s. 608.

²⁶ Tamże, s. 608–609.

ska filozofia» wywarła wpływ m. in. na Fryderyka Nietzschego (1844–1900), Richarda Wagnera (1813–1883), Paula Deussena (1845–1919) czy Kazimierza Przerwę-Tetmajera (1865–1940). Badaczem buddyzmu był Gonbodżab Cybikow (1873–1930). Nie brakowało też opowiadań zupełnie fantastycznych inspirowanych tajemniczością Orientu, jak np. *Nieznane życie Jezusa Chrystusa* autorstwa rosyjskiego Żyda Mikołaja Notowicza (1858 – po1916), w której sugerował, że Jezus przebywał w Indiach, gdzie studiował nauki hinduizmu i buddyzmu²⁷.

Wśród ruchów szeroko czerpiących z buddyzmu na pierwszy plan wysuwa się natomiast Towarzystwo Teozoficzne, założone w 1875 r. w Nowym Jorku przez Helenę Pietrowną Bławatską (1831–1891), Henry’ego Steel Olcott’a i Williama Quan Judge’a (1851–1896) [...]²⁸.

Rozdział piąty książki *Buddyzm w kulturze Zachodu* (s. 111–144) nosi tytuł *Wiek XX – apologetyczne modele recepcji buddyzmu*. [...], [gdzie] autor zajmuje się historią zachodnich badań nad tekstami buddyjskimi w ich aspekcie historyczno-krytycznym. [...] Następnie ks. Fic dokonuje pewnej selekcji materiału i ogranicza swoje analizy głównie (choć nie wyłącznie) do dzieł Perry’ego Schmitd-Leukela (ur. 1954) oraz dzieła polskiego teologa ks. Władysława Michała Dębickiego pt. *Filozofia nicości. Rzecz o istocie buddyzmu*. Dziełko to było przykładem ujęcia polemicznego i eklezjocentrycznego i koncentrowało się na wykazywaniu brakujących w buddyzmie wartości znanych z chrześcijaństwa [...]²⁹.

Ostatni, najobszerniejszy – szósty rozdział omawianej książki (s. 145–208) – pisze ks. A. Wańka – nosi tytuł *Dialog Kościoła katolickiego z buddyzmem* i obejmuje teologiczne stanowisko Magisterium Kościoła katolickiego wobec buddyzmu. Autor omawia zagadnienie dialogu chrześcijańsko-buddyjskiego wychodząc od wyrażonych w dokumentach Soboru Watykańskiego II teoretycznych podstaw tegoż dialogu. Zwraca uwagę na zmianę podejścia Kościoła do innych religii, w tym także buddyzmu, wyrażoną w Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*. [...] Omawia następnie dokumenty kolejnych papieży w aspekcie teoretycznej i praktycznej realizacji soborowych wskazań dotyczących dialogu z buddyzmem³⁰.

²⁷ Tamże, s. 609.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, s. 610.

Soteriologia buddyzmu

Łacińskie sformułowanie powyższego punktu nawiązuje do tytułu książki ks. L. Fica, *Zbawienie w buddyzmie*³¹, która ukazała się w 2016 r. nakładem Wydawnictwa Polihymnia jako 19 tom serii wydawniczej *Religie Świata – Świat Religii*. Recenzentami wydawniczymi pracy są: prof. Eugeniusz Sakowicz i ks. dr hab. Zdzisław Kupisiński, prof. KUL. W dziele tym podjęta jest kwestia zbawienia człowieka, czyli jeden z najważniejszych teologicznych problemów związanych z chrześcijańskim rozumieniem buddyzmu. Celem pracy jest próba hermeneutycznego zaprezentowania doktryny zbawienia w buddyzmie.

„Buddyzm jako system autosoteriologiczny głosi konieczność troski o własne wyzwolenie, pojmowane jako «zbawienie». Nie odwołuje się przy tym w ogóle do Boga, ani do jakiegokolwiek pośrednictwa między człowiekiem a bóstwem. Człowiekowi chcącemu rozwiązać problem wszechogarniającego cierpienia nie jest potrzebna żadna zewnętrzna pomoc, «asystencja», czy pośrednictwo. Sam Budda, posądzany niesłusznie o ateizm, nic nie mówił o Bogu. Historycy religii skłonni są do wyrażenia opinii, iż Budda nie deklarował niewiary w Boga, w bóstwa, czy inne wyższe istoty. Po prostu nie wypowiadał się na temat «transcendencji». Milczenie buddyzmu o Bogu nie ma analogii w dziejach ludzkiej niewiary czy ateizmu. Buddyzm, rodzący się wewnątrz hinduizmu, w jego kontekście i środowisku, jako system nieortodoksyjnej religii Indii, wystąpił przeciwko sformalizowanej i nad wyraz zrytualizowanej religijności mieszkańców Indii. Milczał na temat boga, bóstw, których liczba sięgała wielu milionów. Tak zwany ateizm buddyjski nie jest antyteizmem totalitarnych systemów, zbudowanych na nienawiści do Boga”. Myśl tę, wprowadzającą do refleksji na temat powyższej książki, wyraziliśmy w autorskim opracowaniu pt. *Religioznawstwo*³².

W rozdziale pierwszym *Zbawienia w buddyzmie*, zatytułowanym *Założyciel buddyzmu*³³, ks. L. Fic prezentuje życie i działalność Siddharthy Gautamy, zwanego Buddą. Skupia się na jego narodzinach i młodości oraz na drodze, którą podjął po traumatycznych doświadczeniach „spotkania się” z nędzą, chorobą i śmiercią drugiego człowieka, przed czym rodzina „hermetycznie” go chroniła. Przeżycia doświadczonego przez mędrca ze

³¹ L. Fic, *Zbawienie w buddyzmie*, Lublin 2016 (wyd. 2 – 2017).

³² E. Sakowicz, *Religioznawstwo*, Lublin 2009, s. 85.

³³ Fic, *Zbawienie w buddyzmie*, s. 17–52.

szlachetnego rodu Siakjów doprowadziły go do Oświecenia. W dalszej części tego rozdziału ks. L. Fic skupia się na działalności nauczycielskiej Buddy, czyli Przebudzonego. W końcu zwraca uwagę na teksty buddyjskie stanowiące kanon świętych ksiąg tej religii.

Z lektury tego wprowadzającego rozdziału dowiadujemy się, iż buddyzm, podobnie jak chrześcijaństwo, stanowi fenomen złożony. Co więcej, jest – jak podkreśla ks. L. Fic – „zjawiskiem heterodoksyjnym”. W buddyzmie spotkać można liczne tradycje, odłamy oraz szkoły. Podglebiem tej religii jest kontekst religijno-kulturowy, którym była religia wedyjska i filozofia *Upaniszad*. Życie Buddy, chociaż owiane licznymi legendami, przypało na konkretne czasy. Żył on i działał w Indiach w VI w. przed Chrystusem.

W rozdziale drugim – *Przesłanie duchowe Buddy*³⁴ ks. L. Fic skupia się na trzech podstawowych naukach Buddy, które przyjmowane są przez wszystkie buddyjskie tradycje, szkoły i odłamy czy sekty (to ostatnie słowo nie ma w słownictwie buddyjskim pejoratywnego znaczenia). Przybliży czytelnikowi kolejno: Cztery Szlachetne Prawdy; naukę o „Nie-ja” (*anatta*) oraz Prawo Współzależnego Powstawania (*Pratityasamutpada*).

Rdzeniem buddyjskiej *dharmy* jest wypowiedź Buddy o Czterech Szlachetnych Prawdach. Przedstawił je w czasie swojego pierwszego kazania w Parku Gazeli, położonym koło Benaresu. Treść owej *dharmy* prezentuje „Droga Środka”, którą Budda zalecał (nigdy nie zmuszał) podejmować wszystkim pragnącym osiągnąć stan wyzwolenia z cierpienia czy ostatecznie zniweczenia tego cierpienia.

Budda zdiagnozował „chorobę” wszystkich ludzi, co więcej – całego świata, którą jest wszechogarniające cierpienie. Według Pierwszej Szlachetnej Prawdy trzeba zauważyć chorobę, czyli dostrzec jej powszechność, uniwersalność. Druga Prawda wskazuje na źródła cierpienia. Trzecia natomiast podaje środki, jakie należy stosować w chorobie, by z niej się wyzwolić. Wreszcie Czwarta Prawda podaje osiem stopni „Drogi Środka”, którą powinien podejmować „chory”, aby ozdrowieć.

Stopniami ośmiocłonowej (ośmiorakiej, ośmiostopniowej) ścieżki są: właściwe widzenie świata, właściwa myśl [mądrość – poznanie struktury świata, który jest przemijający, przeniknięty bólem i pozbawiony substancji], właściwa mowa, właściwe działanie, właściwe środki utrzymania [moralność oparta na niekrzywdzeniu innych, nieprzywłaszczaniu

³⁴ Tamże, s. 53–107.

sobie cudzych rzeczy, powściągliwości seksualnej, prawdomówności oraz powstrzymaniu się od środków odurzających], właściwy wysiłek, właściwa uwaga, właściwa koncentracja [skupienie prowadzące do stanu oświecenia].

Rozdział trzeci – *Ostateczna rzeczywistość*³⁵ przybliży koncepcję pustki (*siunjata*) oraz naświetla doktrynę Trzech Ciał Buddy. Autor przedstawia ewolucję nauki Buddy na temat ostatecznej rzeczywistości. Pojęcie „pustki”, które wypracował Nagardżuna, nie było metafizyczne, lecz wyrażało apofatyczne wypowiedzanie się o Absolutie. Właściwie o nim niczego nie można powiedzieć, co nie jest żadną miarą negacji istnienia Absolutu. Stosowane na płaszczyźnie epistemologicznej, pojęcie to określało prawdziwy, relatywny sposób istnienia rzeczy w świecie, którego rozpoznanie warunkowało oświecenie. „Termin ten – zaznacza ks. L. Fic – zdaje się być bliższy pojęciu «pola» w fizyce kwantowej niż chrześcijańskiemu Absolutowi”. Zgodnie z nauką mówiącą o Trzech Ciałach Buddy prawdziwym jest transcendentne „Ciało Nauki” – *dharmakaja*. Te i inne niezmiernie trudne kwestie filozoficzne analizuje autor. Dalej ks. L. Fic omawia soteriologiczny cel buddyjskiej drogi wyzwolenia oraz szkicuje buddyjską doktrynę wyzwolenia.

Rozdział czwarty – *Drogi zbawienia*³⁶ koncentruje się zarówno na własnym wysiłku człowieka wiodącym go do zbawienia, jak i pomocy z zewnątrz. Drogi te są oferowane dla adeptów i zwolenników buddyzmu. Rozdział piąty – *Soteriologiczny cel wyzwolenia*³⁷ omawia koncepcję *nirwany* oraz „analizuje” zbawienie w *nirwanie*.

Buddyjską drogę wyzwolenia można poznać właśnie w świetle koncepcji *nirwany*. Z nią związane są drogi wyzwolenia. W kanonie pism buddyjskich – co zauważa ks. L. Fic – spotkać można nie negatywne określenia *nirwany*, ale też pozytywne. W tym drugim rozumieniu *nirwana* to najwyższe szczęście, którego doświadczyć może człowiek, ale też błogość czy spokój. Osiągnięcie wyzwolenia w buddyzmie nie polega, podkreśla ks. L. Fic, na „wchłonięciu indywidualnego «ja» przez bezosobowego *brahmana*, jak ma to miejsce w hinduizmie”. Co więcej, w ramach dialogu doktrynalnego chrześcijańsko-buddyjskiego to rozumienie *nirwany* akcentują buddyści. *Nirwana* pojmowana jako „zgaśnięcie, zdmuchnięcie”

³⁵ Tamże, s. 109–121.

³⁶ Tamże, s. 123–138.

³⁷ Tamże, s. 139–153.

nie odnosi się do Absolutu. Wskazuje natomiast na stan osoby, która ją zdobędzie. Nie *nirwana* – tłumaczy ks. L. Fic – jest zgaśnięciem, lecz w niej, w jej stanie zgaszone jest egoistyczne „ja” człowieka. „Wygasa” nie osoba, ale niewiedza, pragnienia i żądze, które są przyczyną, korzeniem cierpienia.

W rozdziale szóstym – *Soteriologia w dialogu chrześcijańsko-buddyjskim*³⁸ autor zwraca uwagę na buddyjską wizję Jezusa Chrystusa w kontekście *nirwany*. Szkicuje jezulogię buddyjską. Dzieło swoje zamyka refleksją na temat specyfiki buddyjskiej nauki o zbawieniu.

Pozwólmy na koniec samemu autorowi podać *résumé* nauki o zbawieniu, którą przedstawia w książce *Zbawienie w buddyźmie*. Będzie to bardziej „przejrzyste” spojrzenie – od prezentacji dokonanej przez „osobę trzecią”, która chociaż zna dorobek naukowy ks. L. Fica, to jednak zawsze pozostaje koniec końców „obserwatorem” (z zewnątrz) nauki uprawianej przez uczonego.

„Soteriologiczny cel buddyzmu – pisze ks. L. Fic w *Zakończeniu* wskazanego dzieła – nie jest negatywny. Nie oznacza unicestwienia osoby. Nie zmusza też do ucieczki od świata. Buddyzm kładzie nacisk na osiągnięcie *nirwany* za życia (tak samo jak Budda). Nie można więc buddyjskiej drogi wyzwolenia nazywać «soteriologią negatywną». We wszystkich kierunkach i szkołach buddyzmu oświecenie oznacza afirmację osoby ludzkiej, a nie jej przekreślenie. Wygaszenie niewiedzy, wyzwolenie się z nienawiści to uwolnienie się od cierpienia i osiągnięcie szczęścia. Generują one wyuczenie umysłu, radość, pokój. W miejsce wygaszanego egocentryzmu oraz błędu pojawia się mądrość niedualnego postrzegania rzeczywistości i transpersonalna perspektywa, pozwalająca człowiekowi na wyjście poza iluzję swej indywidualności. Osiągnięcie tego stanu zależy od osobistego wysiłku człowieka, który zawierając siebie *dharmie*, Buddzie, *sandze*, podąża drogą Szlachetnej Ośmiorakiej Ścieżki. Jednocześnie doskonalili swój umysł i ciało dzięki praktyce medytacji³⁹.

W buddyzmie – pisze dalej ks. L. Fic – nie występuje koncepcja Bożej łaski, która – według chrześcijan – jest potrzebna człowiekowi do zbawienia. Nie jest też znana wiara w osobowego Boga i pośredników zbawienia, choć w *mahajanistycznych* odłamach buddyzmu można spotkać ideę pośrednictwa na drodze do wyzwolenia. Rola buddów i *bodhisattwów*

³⁸ Tamże, s. 155–177.

³⁹ Tamże, s. 183.

ogranicza się do pomocy ludziom przy ich odrodzeniu (pod warunkiem, że chcą tej pomocy) w niebach (rajach). Osiągnięcie stanu *nirwany* zależy od samego człowieka, bez względu na to, czy odradza się on na ziemi czy w niebach (rajach)⁴⁰.

Buddyjska soteriologia posiada perspektywę uniwersalistyczną i kosmiczną. Oświecony, jak również buddowie i *bodhisattwowie*, będący pomocnikami na drodze wyzwolenia, nie są obojętni wobec cierpiących istot, które obejmują wszechogarniającą miłością i współczuciem. Dlatego na gruncie japońskiego buddyzmu wskazuje się na dwie drogi wyzwolenia: o własnych siłach lub przy pomocy *bodhisattwów*.

Buddyjskich dróg wyzwolenia nie można określać mianem «soteriologii negatywnej». Osiągnięcie *nirwany* i stanu buddy oznaczają spokój oraz szczęście, uwolnienie spod jarzma bólu i cierpienia. Buddyści nie uciekają od świata, lecz wzorem Buddy głoszą jego *dharmę* i pomagają wyzwolić się istotom żywym. Zgodnie z buddyjską nauką «objawioną» przez Buddę droga szczęścia jest przeznaczona dla wszystkich ludzi⁴¹.

Chrześcijanie nie powinni twierdzić, że według nauk Buddy świat jest zły i stanowi źródło cierpienia, a buddyści pozostają obojętni wobec «spraw» doczesnego świata. Buddyzm pragnie dostarczyć cierpiącym istotom praktycznych wskazówek, prowadzących w tym życiu do spokoju i *nirwany*. Budda nie negował otaczającej rzeczywistości. Zwracał jedynie uczniom uwagę na to, że właściwa wszelkim zjawiskom materialnym zmienna i nietrwała natura nie jest dla człowieka prawdziwym szczęściem. Nauczając o wszechogarniającym cierpieniu, które jest istotą *sansary*, pragnął uzmysłowić ludziom, że nic z tego, do czego dążą przez całe życie, nie stanowi ostatecznego szczęścia. Zaakceptowanie tego stanu rzeczy oraz nauka o możliwości wyzwolenia się z cierpienia, a nie negacja świata, była istotą nauczania Buddy. Prawdziwe źródło cierpienia to nieoświecona świadomość człowieka. Pogrążona w niewiedzy o prawdziwej naturze rzeczywistości, lgnie ona do zmiennych i nietrwałych zjawisk. Przywiązuje się do iluzji osobowości, przez co skupia się na własnych cierpieniach, nie dostrzegając cierpienia innych⁴².

Rdzeniem buddyjskiej doktryny jest twierdzenie, że ziemską egzystencja nie daje człowiekowi zadowolenia. Akceptacja tego stanu jest

⁴⁰ Tamże, s. 183–184.

⁴¹ Tamże, s. 184.

⁴² Tamże, s. 184–185.

pierwszym krokiem do przezwyciężenia ciągłego niezadowolenia, braku satysfakcji z życia (*dukhka* – cierpienie). Buddyzm nie głosi obojętności wobec świata, lecz równość wszystkich wobec pragnienia szczęścia i wyzwolenie z cierpienia. Jest to raczej wolność od wszelkich roszczeń «ja», a nie obojętność na dobro innych ludzi, ich cierpienie czy zło świata”⁴³ – kończy swoją myśl o buddyjskiej soteriologii ks. L. Fic.

* * *

Ks. Leonard Fic jest teologiem, religioznawcą, znawcą buddyzmu (buddologiem), w tym najwybitniejszym w Polsce znawcą dialogu katolicko-buddyjskiego. Wyróżnia uczonego tego wyjątkowa skromność, pokora, bezinteresowność, brak jakiegokolwiek przywiązania do tego, co mogłoby go skrzepować, czy wprost zniewolić. Zawsze dzieli się tym wszystkim, co posiada. A posiada skarb niezwykły – życzliwość wobec drugiego człowieka, z którym rozmawiając kieruje się zawsze skupieniem, uważnością, otwartością. Nigdy nie mówi, że się spieszy, że ma tysiące „spraw na swojej głowie”, że jest bardzo zajęty. Gdy spotyka się z drugim człowiekiem i prowadzi z nim rozmowę (dialog!), nie ma go w tym czasie (myślami) w innym miejscu. Na pewno jest to dar wrodzony, przekazany w dziedzictwie od rodziców, od rodziny, przodków, przez tradycję domową.

Ks. L. Fic zawsze rodzinę swoją, swoich śp. rodziców traktuje jak „schronienie”, miejsce bezpieczne, dające moc, by twórczo (w duchu Ewangelii!) zmagać się z problemami, a zatem również z cierpieniem. Czytając święte księgi buddyzmu w językach oryginalnych oraz monografie czy przyczynki o tej religii (powstałe w różnych językach), pisząc o buddyzmie, czerpie z tej religii zgodnie z zasadami inkulturacji, tak mocno promowanej w Kościele przez św. Jana Pawła II. Ks. L. Fic Nie tylko uczył studentów o buddyzmie, ale i sam uczył oraz wciąż się uczy od buddyzmu. A przy tym nie tylko wierzy, ale wie, iż pełnię nauki i mądrości objawił światu Jezus Chrystus, Jedyne Pan i Zbawiciel każdego człowieka, całej ludzkości, każdego buddysty, który być może nigdy nie słyszał Jego zbawczego Imienia.

STRESZCZENIE

Ks. prof. Leonard Fic od wielu lat prowadzi badania oraz studia naukowe nad buddyzmem w jego specyfice oraz oryginalności. Zaangażowany jest w promocję dialogu katolicko-buddyjskiego. Interesuje się teologią religii oraz komparatystyką

⁴³ Tamże, s. 185.

religii. Skupia się na problematyce „Boga” oraz Jezusa Chrystusa, która jest wyzwaniem dialogu z buddyzmem.

Ważnym tematem badawczym jest zbawienie w buddyzmie. Cennym opracowaniami ks. L. Fica są hasła oraz artykuły encyklopedyczne podejmujące zagadnienia religii Dalekiego Wschodu i Indii. Zainteresowania naukowe dotyczą też zaangażowania papieża Jana Pawła II w dzieło dialogu międzyreligijnego. Zarówno artykuły jak i książki autorskie ks. L. Fica stanowią rodzaj propedeutyki dialogu Kościoła katolickiego z buddyzmem. Dużo uwagi uczony ten poświęcił buddyzmowi w kulturze Zachodu. Opracował nadto temat soteriologii buddyzmu.

Ks. L. Fic w spojrzeniu na dialog z religiami Orientu jest wierny nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Kieruje się wytycznymi soborowej Deklaracji *Nostra aetate* oraz Magisterium Kościoła.

Słowa kluczowe: buddyzm, buddyzm w kulturze Zachodu, chrześcijaństwo, dialog chrześcijańsko-buddyjski, Jan Paweł II, wychowanie w buddyzmie, zbawienie w buddyzmie.

SUMMARY

The Reverend Professor Leonard Fic has been conducting scientific research on Buddhism in its uniqueness and originality for many years. He has also been involved in promoting the Christian-Buddhist dialogue. He is interested in the theology of religions and comparative studies of religions. He focuses on the subject of “God” and Jesus Christ, which is a challenge in the dialogue of Buddhism.

Salvation in Buddhism is an important research topic. Encyclopaedic entries and articles discussing problems of religions of the Far East and India are among his valuable contributions. The Reverend Professors’ scholarly interests also concern the involvement of Pope John Paul II in the work of interreligious dialogue. Both his articles and books constitute a kind of propaedeutics to the dialogue between the Catholic Church and Buddhism.

The Reverend Professor has devoted a lot of attention to Buddhism in Western culture. He has also worked on the subject of Buddhist soteriology.

Key words: Buddhism, Buddhism in Western culture, Christianity, Christian-Buddhist dialogue, John Paul II, upbringing in Buddhism, salvation in Buddhism.

BIBLIOGRAFIA

Cytowane publikacje autorstwa L. Fica znajdują się w zestawieniu opracowanym przez P. Szuppe, *StWł*, 23(2021), s. 40–48.

Buddyzm i hinduizm w nauczaniu Jana Pawła II (1978–1999), red. S. Lach, Z.J. Kijas, Kraków 2000.

Dajczer T., *Buddyzm w swej specyfice o odrębności wobec chrześcijaństwa*, Warszawa 1993.

- Dembowski B., *Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 327–332.
- Sakowicz E., *Chrześcijaństwo wobec hinduizmu i buddyzmu*, HD, 69(1991), nr 1, s. 41–51.
- Sakowicz E., *Dialog Kościoła katolickiego z buddyzmem. Zarys faktograficzny*, w: *Dni Buddyjskie (Materiały z sesji naukowej)*, red. E. Śliwka, M. Brześcicki, Pieniężno 1990, s. 152–179.
- Sakowicz E., *Papież Jan Paweł II o buddyzmie*, HD, 61(1992), nr 2–3, s. 63–72.
- Sakowicz E., *Principia dialogu Kościoła katolickiego z religiami Dalekiego Wschodu i Indii w świetle nauczania Soboru Watykańskiego II oraz dokumentów posoborowych*, Warszawa 2006.
- Sakowicz E., *Religioznawstwo*, Lublin 2009.
- Wańka A., [rec.] Leonard Fic, *Buddyzm w kulturze Zachodu*, Lublin 2016 (*Religie Świata – Świat Religii*, t. 18); AtK, 166(2016), z. 3, s. 607–611.